МІЖНАРОДНИЙ ФОНД ВІДРОДЖЕННЯ

UKRAINIAN PRISM: TEN YEARS OF EXPERTISE

POLICY BRIEF

СОЮЗ ПІД ТИСКОМ: ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ РФ І БІЛОРУСІ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

АНТОН ОКСЕНТЮК
ПАВЛО РАДЬ
ЯРОСЛАВ ЧОРНОГОР

СЕРПЕНЬ 2025

Союз під тиском: економічна інтеграція РФ і Білорусі та її наслідки для України

Цей policy brief підготовлено дослідниками Програми російських і білоруських студій Ради зовнішньої політики "Українська призма" за підтримки Міжнародного фонду "Відродження". Policy brief представляє позицію авторів і не обов'язково відображає позицію Міжнародного фонду "Відродження".

Автори:

Антон Оксентюк,
дослідник Програми російськихі білоруських студій,
Рада зовнішньої політики "Українська призма".

Павло Радь,
дослідник Програми російських і білоруських студій,
Рада зовнішньої політики "Українська призма".

Ярослав Чорногор,
кандидат історичних наук, директор Програми російських і білоруських студій,
Рада зовнішньої політики "Українська призма".

Художній і технічний редактор:

Анатолій Черниш,
Рада зовнішньої політики "Українська призма".

© Рада зовнішньої політики "Українська призма", 2025. www.prismua.org

ЗМІСТ

ВСТУП..... 3

1. АНАЛІЗ ЗАЛЕЖНОСТІ БІЛОРУСІ ВІД РОСІЙСЬКИХ РИНКІВ ТА ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ.....4

1.1. Двостороння торгівля.....4
1.2. Логістика..... 6

2. АНАЛІЗ ЗАЛЕЖНОСТІ БІЛОРУСІ ВІД РОСІЙСЬКОГО КАПІТАЛУ, КРЕДИТУВАННЯ ТА СУБСИДІЙ.....9

2.1. Фінансова залежність..... 9
2.2. Енергетична залежність..... 13

3. ВНУТРІШНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ МІЖ РОСІЄЮ І БІЛОРУССЮ..... 16

3.1. Труднощі імплементації союзних програм..... 16
3.2. Практичні негативні наслідки.....17

4. ГЕОЕКОНОМІЧНИЙ ВПЛИВ НА УКРАЇНУ..... 21

4.1 Торговельні ризики для України..... 21

ПОДАЛЬШІ ПЕРСПЕКТИВИ..... 23

ВИСНОВКИ..... 25

ВСТУП

Нинішня хвиля російсько-білоруської економічної інтеграції передбачає процес поступової втрати Мінськом залишків свого суверенітету. Так, протягом останніх кількох років Росія значно інтенсифікувала спроби зробити усі основні частини білоруської економіки тотально залежними від себе. І хоча для самого режиму Лукашенка подібна "інтеграція", при якій росіяни збільшують контроль над економікою країни, й виглядала як єдиний раціональний крок для запобігання різкому загостренню економічних проблем, насправді Москва таким чином планомірно отримує можливість використовувати фактор економіки для необхідного Кремлю політичного впливу на Мінськ.

Даний аналітичний документ просуває позицію, згідно з якою інтеграція між цими країнами вже перетнула межу звичайної кооперації і стала важелем прямого та довгострокового політичного впливу Росії та Білорусь, із прямими наслідками для безпеки України. Причиною цього є політичний примус та поточне геополітичне становище, в якому опинилась країна під владою режиму Лукашенка. Спочатку після розправи над протестами у 2020 році, а пізніше після початку повномасштабного вторгнення Росії проти України, економічна інтеграція між Москвою та Мінськом перейшла з режиму поступової, в більшості випадків "косметичної", до фактично економічної залежності в основних сферах білоруської економіки – торгівельній, фінансовій, енергетичній та логістичній. За останні роки частка Росії у білоруському експорті сягнула 60%, а російські порти та залізниця стали фактично безальтернативними коридорами для білоруських вантажів. Паралельно спостерігаються ознаки масштабної фінансової залежності Мінська, адже кредити, прямі бюджетні трансферти, прив'язка до російської валюти та значне проникнення російського капіталу у білоруські стратегічні активи дозволили Москві отримати чи не найбільший важіль політичного впливу на режим Лукашенка.

Для України ця інтеграція створює багатовимірну загрозу, адже вона дає Москві змогу утримувати контроль над білоруськими логістичними «вентилями», закладаючи післявоєнні обмеження для українського експорту та транзиту. Крім цього, якщо Мінськ не зменшить економічну залежність від Росії, Кремль зможе здійснювати ще більший тиск на будь-яку майбутню владу в Білорусі, використовуючи фактор неспроможності білорусько економіки вижити без постійних російських бюджетних вливань. У свою чергу планомірна трансформація цього впливу у політичну площину гарантовано призведе до перманентної безпекової загрози для північних кордонів України. Даний документ пропонує цілісний аналіз економічної архітектури цього «союзу під тиском» і дозволяє зрозуміти, якими економічними та фінансовими інструментами Москва посилює свій вплив на Білорусь.

1. АНАЛІЗ ЗАЛЕЖНОСТІ БІЛОРУСІ ВІД РОСІЙСЬКИХ РИНКІВ ТА ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

1.1. Двостороння торгівля

Після жорстокого придушення протестів 2020 року та співучасті у повномасштабному вторгненні РФ в Україну у 2022-му Білорусь опинилася під багаторівневими санкціями зі сторони США, ЄС, а також втратила можливості для співпраці з міжнародними фінансовими інституціями (Світовим банком та МВФ). Через зовнішню ізоляцію режим Лукашенка не лише втратив канали політичного діалогу із західними країнами, але й зіткнувся з обмеженнями у контексті здійснення власного експорту, який є критично важливим для експортоорієнтованої білоруської економіки. Ба більше, значною мірою зовнішня політика Білорусі завжди була заточена на підтримку виходу виробників на міжнародні ринки. На цьому тлі роль Російської Федерації в економічному житті Мінська стала диспропорційно великою, адже російські ринки, фінанси та логістика фактично стали безальтернативними для Білорусі.

Рис. 1. Обсяги експорту та імпорту Республіки Білорусь з Російською Федерацією.

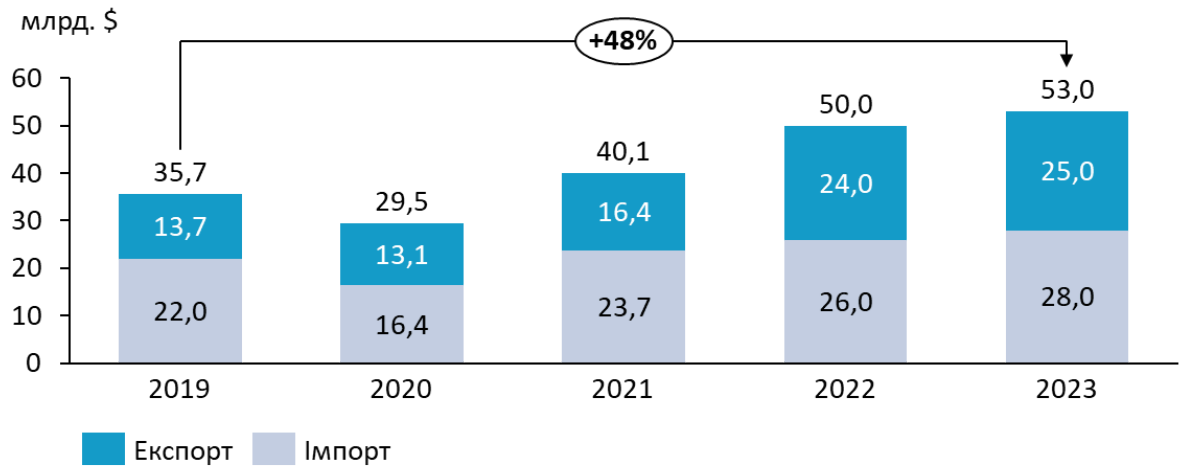

Передусім це підтверджує торговельна статистика за 2019-2023 рр., де частка РФ в експорті та імпорті товарів з Білорусі поступово зростала. Так, якщо в в 2019 році товарооборот між двома країнами склав $35,7 млрд, з яких 13,7 млрд. припадали на білоруський експорт, а 22 млрд. - на імпорт, то вже в 2023 році товарооборот між двома країнами склав $53 млрд, 25 млрд. з яких припали на білоруський експорт, а 28 млрд. - на імпорт. Тож протягом 4 років товарооборот між Мінськом та Москвою зріс на 48%.

Рис. 2. Зміна частки Російської Федерації в експорті та імпорті Республіки Білорусь.

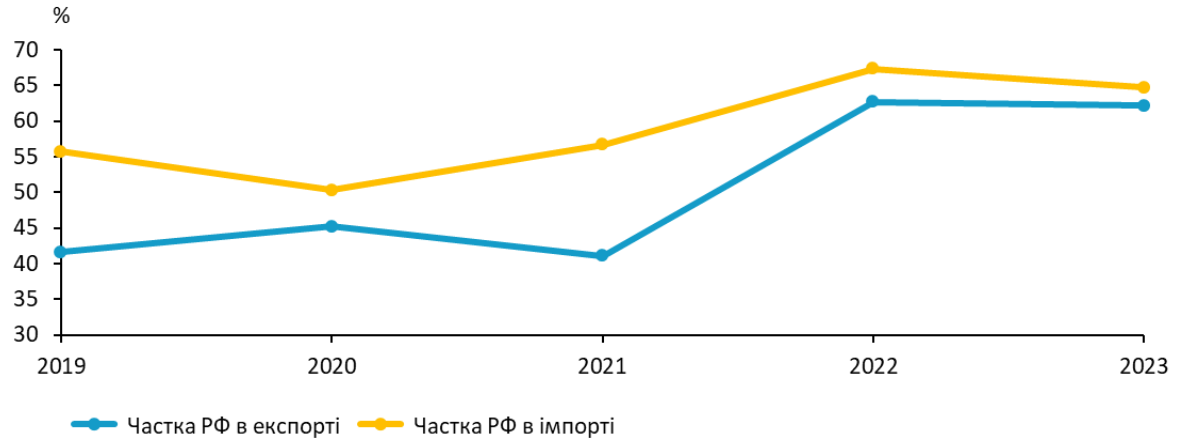

Відповідну динаміку підтверджують і дані стосовно частки РФ в експорті та імпорті Білорусі. Так, частка Росії в експорті Білорусі зросла з 42% у 2019 році до 62% у 2023 році. Водночас частка Росії в білоруському імпорті зросла з майже 56% у 2019 році до 65% у 2023 році. Хоча реальні показники можуть бути дещо іншими, що зумовлено методологією підрахунку[1], помітно, що після різкого стрибка 2022 року зростання обсягів торгівлі сповільнилося, а частка РФ в білоруському експорті та імпорті взагалі практично не зазнала ніяких змін, що свідчить про проблеми з подальшою експансією білоруських виробників на російські ринки. Стосовно товарної структури двосторонньої торгівлі між РФ та РБ, то Федеральна служба державної статистики (Росстат), ні Національний статистичний комітет Республіки Білорусь (Белстат) не подають у відкритому форматі детального розподілу зовнішньої торгівлі за видами товарів. Однак з огляду на заяви російських та білоруських посадовців, а також прес-релізи Росстату та Белстату, можна визначити, які основні види продукції експортують та імпортують обидві держави.

Так, у 2022 році Білорусь переважно експортувала в Росію молочну і м'ясну продукцію, вантажні і легкові автомобілі, трактори і сідельні тягачі, запчастини до автомобілів і тракторів, меблі, пластикові тари та шини. Водночас імпортувала здебільшого сировину - нафту, природний газ, а також чорні метали та вироби з них. У 2023 році товарна структура двосторонньої торгівлі між Білоруссю та Росією не зазнала змін: Мінськ традиційно експортував молочну та м'ясну продукцію, вантажні і легкові автомобілі, трактори та сідельні тягачі, а також телевізори, монітори та проектори, у той же час імпортуючи нафту, природний газ, чорні метали і вироби з них.

Така різниця у видах товарів частково була зумовлена тим, що РФ використовувала РБ для обходу західних санкцій та імпорту високотехнологічної продукції західного

[1] Під час проведення розрахунків за основу були взяті останні доступні дані стосовно географічної структури зовнішньої торгівлі РБ та РФ, надані Національним статистичним комітетом Білорусі та Федеральною службою статистики Росії (за 2021 рік). Розрахунки обсягу двосторонньої торгівлі між країнами за наступні руки здійснювалися на основі озвучених білоруськими та російськими чиновниками відсоткових обсягів зростання.

виробництва, а також імпорту продукції військового призначення. Паралельно Москва відкрила свої ринки для імпорту білоруської технологічної продукції цивільного призначення, аби надати економічну підтримку Мінську та забезпечити економічну стабільність свого сусіда. Однак з часом наплив білоруської продукції почав створювати значні проблеми для російських виробників, про що мова йтиме у наступних розділах.

1.2. Логістика

Попри те, що значне збільшення масштабів торгівлі між країнами підтверджує економічну залежність Білорусі від Росії, ще більш серйозною проблемою для офіційного Мінська залишається логістика.

Після втрати доступу до українських та майже повної втрати доступу до портів країн Балтії Росія перетворилися на єдиний канал експорту білоруських товарів у країни більш віддалених регіонів планети. Для того, аби забезпечити транзит білоруських товарів, а відтак - підтримати білоруську економіку на плаву у вересні 2022 року між урядами РФ та РФ була підписана угода про транзит білоруських вантажів через територію Росії, а Москва запровадила пільгові тарифи для транспортування білоруських товарів через свою територію: для нафтопродуктів тарифна знижка становить 50%, а для інших товарів залежно від напрямку - 10-40%.

Як наслідок, у 2023 році транзит білоруських вантажів через російську територію, за офіційними заявами Кремля, зріс більш ніж удвічі, сягнувши 14 мільйонів тонн. Ці оцінки збігаються з білоруськими даними про 14,1 млн т. перевалки через російські порти за підсумками року, оголошеними у лютому 2024 року білоруським послом в РФ. Зростання відбувалося і протягом 2024 року, коли протягом першого кварталу обсяги транзитних перевезень через територію РФ зросли на 10% у порівнянні з попереднім роком. Однак вже протягом наступних місяців темпи збільшення обсягів транзитних перевезень сповільнювалися. Так, за оцінками російської сторони станом на вересень 2024 року, запланований обсяг транзиту білоруських вантажів через російські порти складав 12,9 млн т., що на 1,1 млн т. менше, ніж у попередньому році.

Рис. 3. Обсяги вантажних перевезень Білорусі у порти Латвії, Литви та Росії та загальні обсяги вантажних перевезень у дані країни.

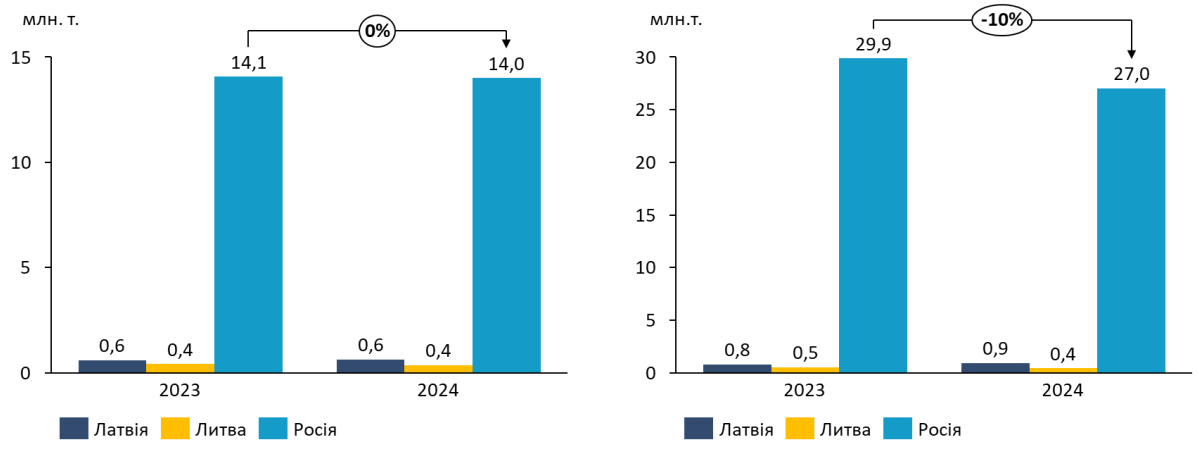

В умовах обмеженої публікації даних Мінськом та Москвою оцінити достовірність статистичних показників, озвучених чиновниками, доволі складно. За таких реалій альтернативним джерелом інформації є підпільні ініціативи, які отримують доступ до конфіденційної інформації та частково публікують її. Згідно з даними Спільноти залізничників Білорусі, за підсумками 2024 року розподіл вантажних перевезень в порти країн Балтії та Росії мав наступний вигляд: 0,6 млн. т. вантажів надійшли у порти Латвії, 0,4 - у Клайпедський порт в Литві, а 14,0 млн. т. - у російські морські порти. Протягом 2023-2024 рр. обсяги вантажних перевезень у порти даних країн практично не зазнали жодних змін, водночас загальні обсяги перевезень стали дещо іншими. Так, протягом 2024 року у Латвію прибуло 0,9 млн. т. білоруських вантажів, що на 16,1% більше, ніж протягом попереднього періоду. У Литву прибуло 0,4 млн. т. вантажів із Білорусі, що на 18,2% менше, ніж в 2023 році, а в Росію - 27,0 млн. т, що на 9,5% менше, ніж попереднього року. Відсутність значного приросту зумовлюється в першу чергу фізичними обмеженнями російської інфраструктури, передусім залізничної, що створює проблеми у контексті доставлення вантажів до основних російських портів.

Рис. 4. Розташування найбільш завантажених білоруськими вантажами портів Російської Федерації та регіони, якими охоплені залізниці, котрі найбільше залучені до транзиту білоруських вантажів.

Російськими портами, які здійснюють найбільші обсяги транзиту білоруських вантажів, є:

- Порт Бронка (6,5 млн.т. у 2024 році);
- Морський порт Санкт-Петербурга (4,8 млн. т. в 2024 році);
- Порт Усть-Луга (1,9 млн. т.).

Значно менші, проте досить значні обсяги вантажів також приймають Астраханський порт (0,2 млн. т.), Новоросійський порт (0,3 млн. т.) та Светлинські порти (0,1 млн.т.). Решта портів РФ значно менше задіяні у перевезенні білоруських вантажів.

Для доставлення вантажів у морські порти РФ або їхнього транзиту в треті країни використовується переважно залізничний транспорт, адже саме залізниця забезпечує більше 60% вантажних перевезень Республіки Білорусь. Відтак показники експорту (вивозу) білоруських вантажів з відсотковим розподілом по російській залізниці за 9 місяців 2024 року мали наступний вигляд:

- Жовтнева залізниця (ЖовтЗ) - 45,80%;
- Московська залізниця (МоскЗ) - 25,90%;
- Північно-Кавказька залізниця (П-КавЗ) - 3,30%;
- Горьковська залізниця (ГорьЗ) - 3,30%;
- Східно-Сибірська залізниця (С-СибЗ) - 3,07%.

Ще 12 російських залізниць, зокрема, на далекому сході були задіяні значно менше, а їхня сумарна частка у залізничних перевезеннях білоруських вантажів склала всього 18,63%.

Така концентрація пояснюється низкою важливих факторів. До них відносяться в першу чергу географічна близькість та наявністю глибоководних і спеціалізованих терміналів у портах Ленінградської області. Ще однією складовою є спеціалізовані пільгові тарифи, якими користується Білорусь, як мінімум для експорту нафтопродуктів та мінеральних добрив через зазначені російські порти. До того ж альтернативні далекосхідні маршрути є набагато довшими, а їхня пропускна спроможність - нижчою.

2. АНАЛІЗ ЗАЛЕЖНОСТІ БІЛОРУСІ ВІД РОСІЙСЬКОГО КАПІТАЛУ, КРЕДИТУВАННЯ ТА СУБСИДІЙ

2.1. Фінансова залежність

Особливу роль у процесі економічної інтеграції між обома країнами носить фактор значної фінансової залежності Білорусі від Росії, а важливим аспектом є те, що залежність вже почала носити системний характер. Доцільно виокремити низку механізмів, які використовує Москва для підтримки білоруської економіки: міжурядові кредити та рефінансування держборгу, квазіфіскальні субсидії через ціни на енергоносії, прямі вливання в білоруський бюджет, домінування російського капіталу в основних секторах економіки Білорусі, залежність від російської валюти та обмеженість доступу до альтернативних джерел фінансування.

Кредитна залежність. Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році Білорусь повністю втратила доступ до західних ринків капіталу та фінансових інститутів. У результаті Росія фактично залишилася єдиним великим кредитором і донором білоруської економіки та бюджету. Так, на сьогодні близько 65% зовнішнього державного боргу Білорусі припадає на Росію або пов'язані з нею структури (наприклад Євразійський фонд стабілізації та розвитку). У фактичних цифрах це приблизно $8,2 млрд прямого боргу перед РФ із ~$17,5 млрд сукупного зовнішнього боргу країни на момент квітня 2025 року. Росія стабільно раз на кілька років переносить виплати цього боргу на майбутнє. Так, у 2022-2023 Росія надала Білорусі відстрочку по погашенню заборгованості на рівні $1,4 млрд на 6 років, до 2028-2033 рр. На той момент це стало важливим елементом «порятунку» білоруської економіки після введення нових західних санкцій. У березні 2025 році Москва знову перенесла виплати кредитів, цього разу на суму близько $800 млн до 2031-2036 років.

Для Кремля подібна стратегія є значним інструментом впливу на своїх близьких сусідів. У випадку Білорусі не слід виключати, що у найближчі роки, особливо у випадку повернення у політичний дискурс Білорусі питання транзиту влади, Москва, заради отримання преференцій та більшого впливу може підняти питання списання цього боргу, адже подібні кроки стабільно практикуються російською владою у випадку інших союзників. І хоча теоретично Мінськ може розглядати варіанти отримання фінансової допомоги від Китаю, з яким режим Лукашенка має дружні відносини, у політичному розумінні є малоймовірним, що найближчим часом Пекін візьме на себе фактичне фінансування Білорусі поза межами кредитів. Причиною цього є те, що економічні преференції та виплати зі сторони Москви у першу чергу є політичним елементом, який дозволяє Лукашенку продовжувати своє існування без значних проблем.

Пряма фінансова допомога. Окрім кредитів, які Росія надає Мінську, одним з найважливіших аспектів білоруського бюджету є прямі фінансові дотації з Москви. Ці

надходження еквівалентні суттєвій підтримці бюджету. Без них Білорусь мала б серйозний дефіцит і була б змушена скоротити соціальні видатки. Особливо ця ситуація стала актуальною після початку повномасштабного вторгнення. Якщо у 2022 році частка безвідплатних надходжень від іноземних держав у доходах республіканського бюджету Білорусі становила близько 3% від доходів (856,6 млн BYN при загальних доходах 28,625 млрд BYN), то вже наступного року ця частка злетіла до 11,3% (4,48 млрд BYN). Згідно з низкою аналітичних досліджень, саме завдяки прямим російським дотаціям білоруський бюджет зміг продемонструвати профіцит у 2023 році. Тоді ж стаття бюджету «безвідплатні надходження» (що включає зворотні акцизи на російську нафту та інші міжурядові трансферти) досягла рекордної величини - близько 3% ВВП. Для порівняння, у 2023 році тільки угода про компенсацію нафтового податкового маневру принесла Білорусі близько $430 млн (0,6% ВВП). Важливим фактором є те, що ситуація для Білорусі не стає кращою. У 2024-2025 роках пряма фінансова допомога від Росії залишається на рівні 10% від загальних доходів білоруського бюджету (3,997 млрд BYN у 2024 році та 4,373 млрд BYN у 2025 році). У цьому контексті слід брати до уваги той факт, що у разі будь-яких значних економічних проблем в самій Росії, в результаті яких Москва фінансово не буде здатна надавати пряму допомогу Мінську, це призведе до прямої економічної кризи в Білорусі. Таким чином без російських грошей режим Лукашенка зіткнувся б із жорсткою фіскальною кризою. Він був би змушений розглядати жорстке скорочення соціальних видатків або ж значно девальвувати національну валюту. Це створює для Білорусі й величезний політичний ризик, адже будь-яке скорочення підтримки з Росії негайно підірвало б фінансову стабільність Мінська, що і дає Москві потужний важіль тиску.

Рис. 5. Частка безповоротних надходжень (дотацій) від Росії у доходах бюджету Білорусі, 2022–2025 рр.

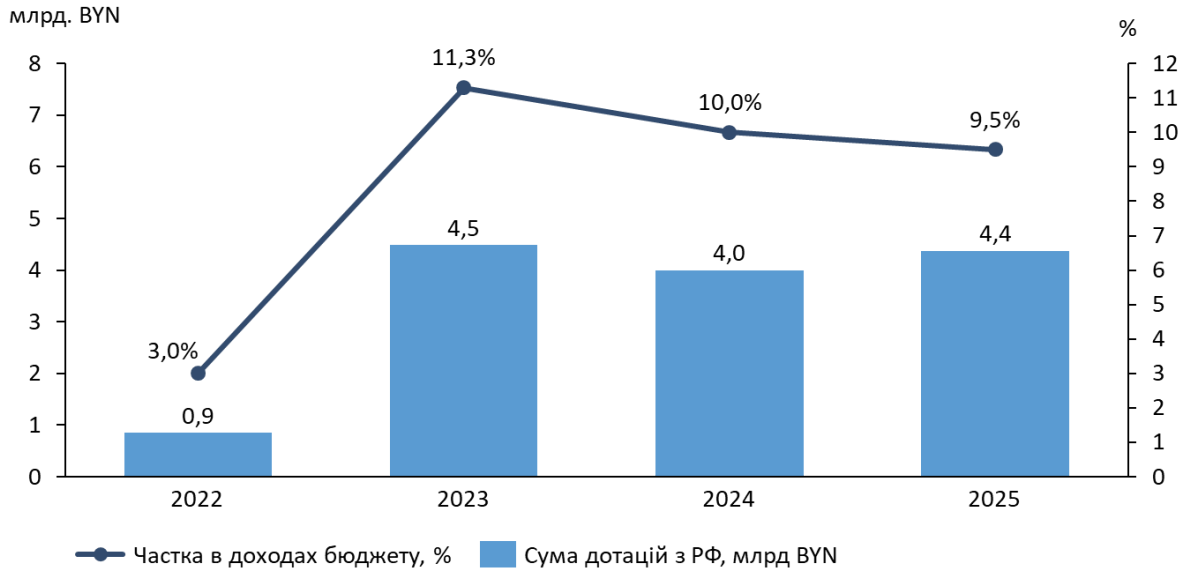

Грошово-кредитна політика. Як результат прямої фінансової залежності Білорусі у кредитній та прямій фінансовій допомогах протягом останніх років спостерігається й

суттєве обмеження грошово-кредитного суверенітету Мінська. З 2022 року Білорусь і Росія перейшли на розрахунки за енергоносії в російських рублях (замість доларів), тим самим ще сильніше прив'язавши білоруський рубль до рубля російського. Деякі експерти зазначають, що білоруський Центробанк фактично проводить політику неформальної прив'язки до російського рубля, аби не допускати сильних відхилень курсу власної валюти. Це у свою чергу означає, що спроба Мінська послабити національну валюту для стимулювання експорту призведе до зростання інфляції через подорожчання товарів, що імпортуються з РФ. Крім того, після відключення низки білоруських банків від SWIFT, Мінськ був змушений підключитися до російської системи передачі фінансових повідомлень (СПФС), що ще сильніше зміцнило залежність Білорусі від РФ.

Рис. 6. Динаміка обмінного курсу російського та білоруського рублів до долара США

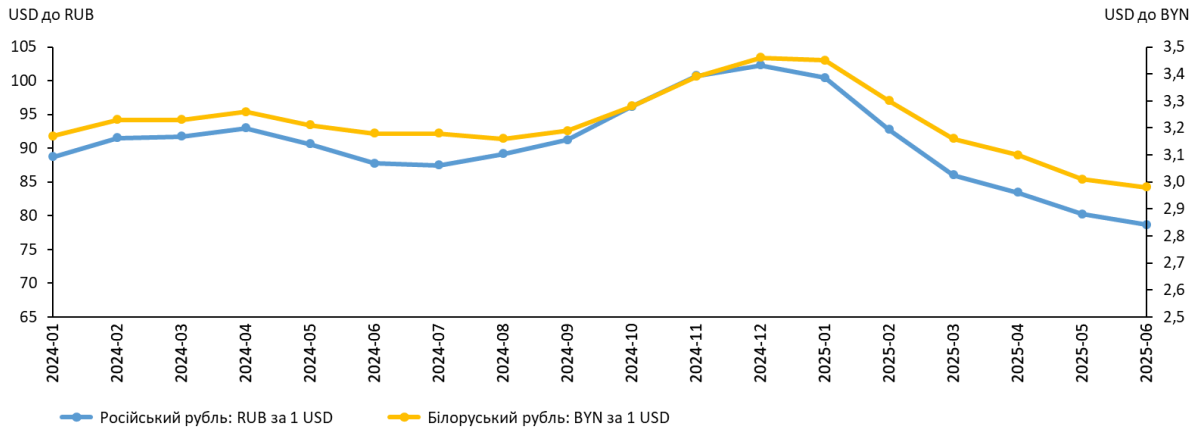

Банківський сектор та домінування російського капіталу. Західні санкції нанесли значний удар по банківській сфері Білорусі. Це призвело до того, що Росія, скориставшись ситуацією, за останні кілька років збільшила частку російських банків на білоруському ринку. Станом на середину 2024 року близько 20% активів банківської системи Білорусі контролювалося банками з російським капіталом. Мова йде про Альфа-Банк, дочірні структури Сбербанку, ВЕБу, Газпромбанку та ін. Значною проблемою для банківського суверенітету Білорусі є те, що приблизно $4 млрд внутрішнього державного боргу розміщено в білоруських банках, частина з яких залежить від російського капіталу. А отже Москва, хоча й опосередковано, але контролює й частину внутрішнього боргу Білорусі. Близько 2/3 прямих іноземних інвестицій в Білорусі припадає на Росію, що э маркером того, що Москва має значний вплив на ключові галузі білоруської економіки. Таким чином, Росія є головним джерелом великого капіталу та промислової кооперації для Білорусі. Але при цьому ключовою особливістю цих інвестицій є те, що вони концентруються в стратегічних галузях: енергетика, транспорт, зв'язок, фінанси. Росія володіє деякими ключовими активами: 100% оператора газопроводів «Газпром Трансгаз Білорусь», 42,5% Мозирського НПЗ (через «Славнефть»), 49% найбільшого оператора зв'язку МТС-Білорусь, значними частками у великих банках.

Необхідно розуміти, що на сьогоднішній день Білорусь номінально демонструє зростання власної економіки (схожа ситуація останні роки спостерігається й в Росії). Так, до середини 2024 року білоруська економіка вийшла на зростання ~3–4% після спаду 2022 року. Але дані показники стали можливими в першу чергу завдяки військовому попиту з боку Росії та зростанню експорту до РФ, на додаток до прямих фінансових вливань на рівні стабільних 10% доходів. Таке зростання має нестійкий характер, оскільки базується на тимчасових факторах та означає, що будь-яка проблема в російській економіці моментально відображатиметься на економіці Білорусі, фактично у збільшеному масштабі. Так, стагнація економіки РФ або падіння російського попиту негайно призводять до уповільнення зростання ВВП Білорусі. Саме це й спостерігається в 2025 році. За офіційними даними, у першому півріччі 2025 р. білоруський ВВП зріс лише на 2,1% (проти ~5% роком раніше), багато в чому через спадання попиту в Росії. Аналогічні проблеми існують і в самій Росії, з потенціалом до рецесії вже у 2026 році. Це означає, що й білоруська економіка може зіткнутися з аналогічним сценарієм. Російська інфляція та коливання курсу рубля також впливають і на Білорусь.

Рис. 7. Динаміка квартальних темпів зростання ВВП Росії та Білорусі.

Сама Москва активно намагається використовувати значну фінансову залежність Мінська для отримання політичних поступок та преференцій. На практиці це виражається у спробах надалі просунути інтеграцію в рамках "Союзної держави", аби вона носила не економічний, а політичний характер, або ж надавала Росії більше можливостей впливати на політику Білорусі. Так, у січні 2024 року президенти РФ і Білорусі затвердили чергову трирічну програму "Союзної держави" (2024–2026), де серед пріоритетів – уніфікація грошово-кредитної політики, гармонізація податків, створення спільних ринків нафти, газу та електроенергії та інтеграція платіжних систем.

2.2. Енергетична залежність

Крім того, що після повномасштабного вторгнення Росії в Україну та співучасті Білорусі в ньому, похитнулась транзитна роль Білорусі, а країна стала сильно залежною від Росії в логістичному плані, офіційний Мінськ стикається з іншою проблемою - практично безальтернативною енергетичною залежністю від Росії, що є однією з найбільш болючих точок, на які може тиснути Москва. Ключовими аспектами даного процесу є домінування виключно російської нафти при роботі білоруських НПЗ, контроль РФ над трубопровідною інфраструктурою, а також монополія на поставки природного газу.

Рис. 8. Мапа газогону Ямал-Європа а нафтопроводу "Дружба", які проходять через територію Білорусі.

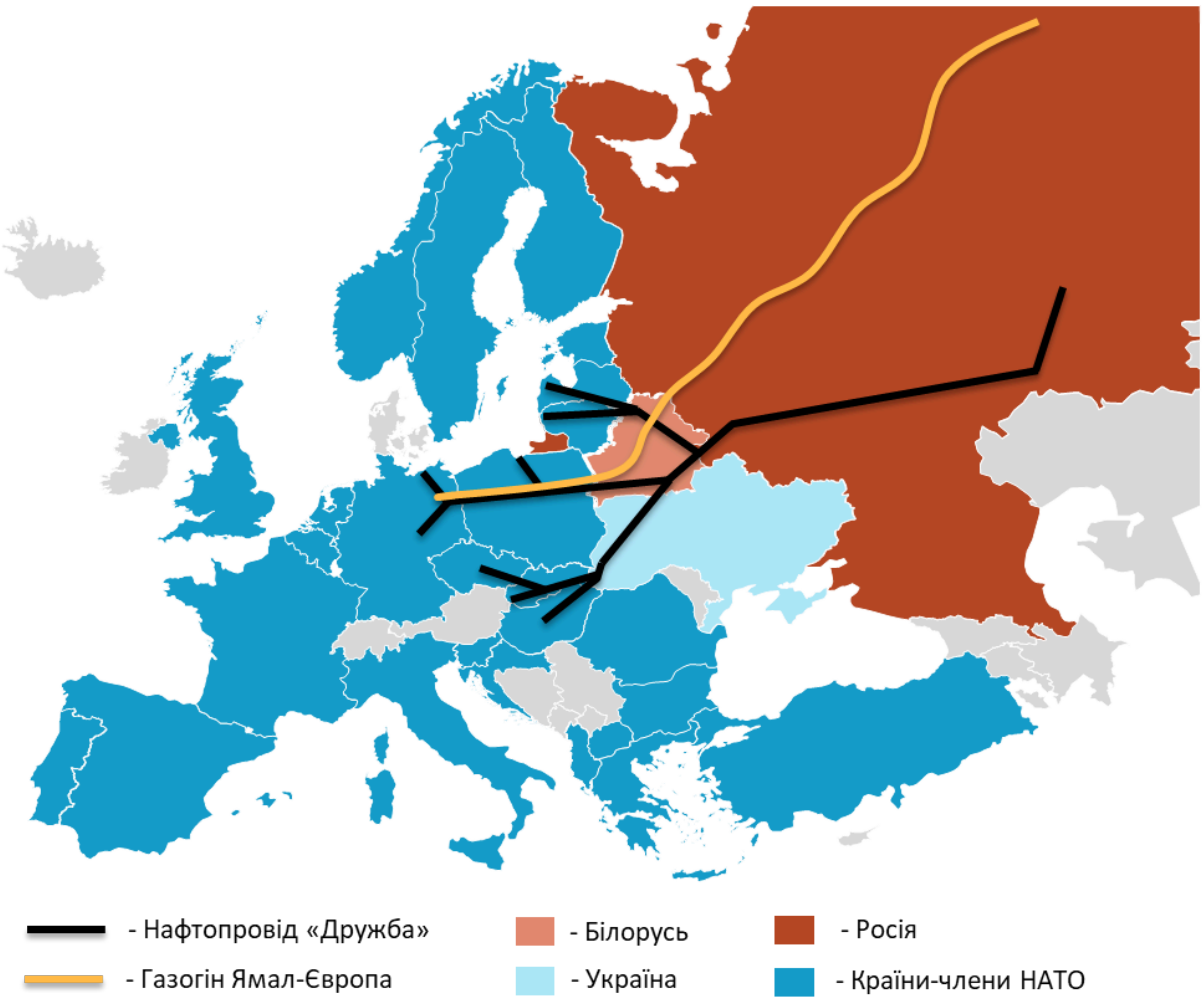

Природний газ. Особливо помітною є залежність Білорусі від російських газу та нафти, адже саме ці вуглеводні складають 95% від загального імпорту паливно-енергетичних ресурсів Білорусі. При тому, всю нафту і газ країна отримує від РФ. Не секрет, що Росія вже давно постачає Білорусі енергоносії за зниженою ціною,

зокрема, природний газ і нафту. І хоча до повномасштабного вторгнення Мінськ мав змогу заробляти на транзиті енергоносіїв, а такий підхід приносив додаткові доходи, він також поступово узалежнював країну від Москви.

Так, до прикладу, повномасштабного вторгнення природний газ транзитом проходив через Білорусь до країн Європи через трубопровід Ямал–Європа, який належить державній російській компанії "Газпром" і експлуатується "Газпром-трансгаз". Мінськ заробляв на транзиті блакитного палива близько $300-400 млн на рік. Тепер, коли проти Газпрому запроваджено санкції, а Росія зупинила постачання через газогін Ямал–Європа, надходження від транзиту припинилося.

Рис. 9. Динаміка зміни вартості 1000 м³ російського газу для країн ЄС, колишнього СРСР та Білорусі.

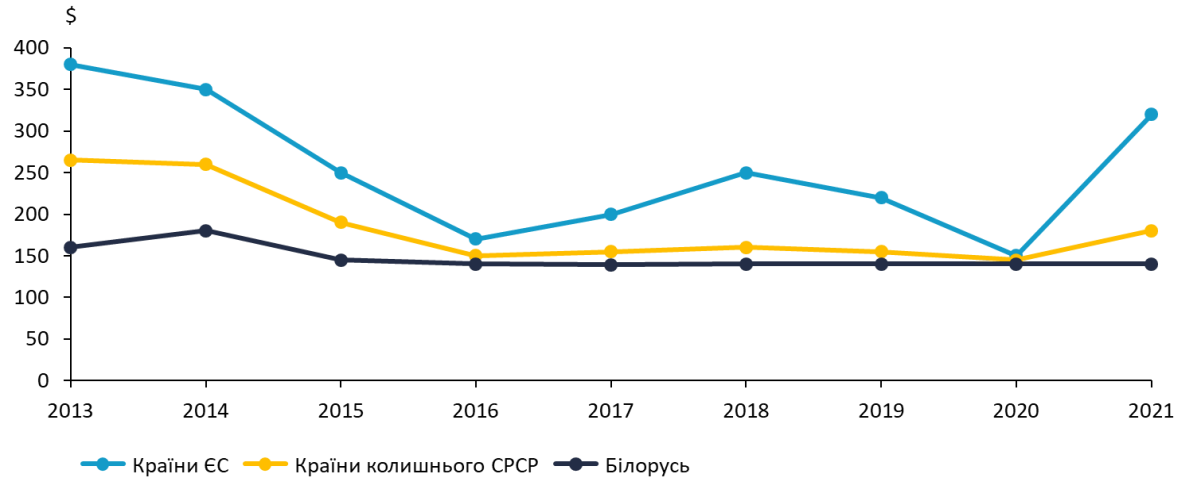

Попри це, Білорусь надалі отримує природний газ за преференційними цінами, що є критично важливим для забезпечення опалення, виробництва електроенергії та роботи промисловості. Газпром публікує інформацію про експортні ціни (включно з акцизами та митними зборами) на регіональному рівні для країн колишнього СССР та "Далекого зарубіжжя" (тобто Західної Європи), і ціни, які платить Білорусь, часто згадуються у пресі. Наприклад, у 2022 році Путін заявив, що Білорусь платитиме $128,50 за тисячу кубометрів природного газу. За оцінкою за період 2013–2021 років, Білорусь в середньому платила на 40% менше за тисячу кубометрів, ніж країни Західної Європи.

Згідно з аналізом Московського інституту енергетики та фінансів, енергетичні субсидії Росії для Білорусі у вигляді нижчих цін на природний газ становили близько $20 млрд у період з 2012 по 2021 рік. Однак, оскільки війна в Україні триває, а газопровід "Ямал-Європа" залишається неактивним, немає жодних гарантій, що Білорусь і надалі отримуватиме природний газ із такою знижкою. Це може дозволити РФ змусити Білорусь і далі підтримувати війну та навіть просуватися до більш глибокої інтеграції.

Сира нафта. До нещодавнього часу Росія також постачала Білорусі безмитну сиру нафту. Білорусь, своєю чергою, переробляла цю нафту на своїх державних НПЗ у Новополоцьку та Мозирі, сумарна потужність яких становить 22 млн тонн на рік, для

експорту на європейські та український ринки. Той самий аналіз Московського інституту енергетики та фінансів оцінює ці субсидії у $26 млрд за той самий десятирічний період

Однак з 2015 року Росія фактично почала підвищувати ціни на сиру нафту для Білорусі, поступово скасовуючи експортні мита на користь внутрішнього податку на видобуток для виробників. Скасування, у поєднанні із санкціями проти білоруських нафтопродуктів, означає, що Білорусь тепер змушена продавати свої нафтопродукти за менш конкурентною ціною, ніж російські (адже російські НПЗ отримують державні субсидії), на ринку, що використовує російську інфраструктуру.

Так, після шоку перших місяців повномасштабного вторгнення білоруська нафтопереробна галузь стабілізувалась протягом 2022-2023 рр., чому сприяла вигідна для Білорусі з цінами на різні види нафти. До прикладу, в 2023 році Білорусь мала значну знижку в ціні постачання російської нафти порівняно з цінею нафти марки "Brent" - близько 27%. Схожою була ситуація в 2022 році, тому протягом перших двох років повномасштабного вторгнення різниця між ціною експорту нафтопродуктів та ціною імпорту нафти суттєво зросла. Економія Білорусі на імпорті нафти оцінюється приблизно у $1,9 млрд у 2023 році, що становило 2,6% ВВП країни. Сукупно за 2022–2023 роки економія досягла $3,6 млрд. Однак у 2024 році вигода зменшилась вдвічі (майже на $1 млрд). Це сталося через зменшення дисконту російської ціни на нафту марки "Urals". Відповідно, світові та білоруські виробники почали купувати нафту дорожче відносно ціни продажу нафтопродуктів. Попри те, що білоруські нафтопродукти перенаправляються до портів поблизу Санкт-Петербурга, а РФ періодично закуповує продукцію білоруських НПЗ, не зрозуміло, хто може бути стабільним покупцем білоруської продукції на зовнішніх ринках.

Те саме стосується й стратегічної для Білорусі галузі виробництва добрив. На Білорусь накладено санкції, що забороняють експорт калійних добрив через морські порти Литви та України, і вона змушена шукати альтернативні маршрути та ринки через війну. Хоча попит на білоруські добрива в Африці та Азії (особливо в Китаї, який останніми роками збільшив імпорт агропродукції та добрив) є високим, Білорусь змушена доставляти їх більш складними логістичними шляхами через російські порти, що збільшує вартість їхнього транспортування та зменшує прибутковість від експорту.

Усе це, звісно, штовхає Білорусь до тіснішої інтеграції з Росією, оскільки вона продовжує втрачати сектори своєї економіки, які мали перевагу над російськими виробниками. З дедалі більшою ймовірністю Білорусі доведеться покладатися на російські кредити, адже бюджетні надходження будуть зменшуватися через зміни на експортних ринках.

3. ВНУТРІШНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ МІЖ РОСІЄЮ І БІЛОРУССЮ

3.1. Труднощі імплементації союзних програм

Окрім практичних елементів інтеграції, сторони фрмують довгострокові механізми економічного зближення. Так, у листопаді 2021 року Вища державна рада Союзної Держави підписала Декрет №6, який став основою для першого етапу поглиблення інтеграції на 2021-2023 роки. В указі були окреслені 28 «союзних» програм, які охоплювали майже всі стратегічно важливі сектори, зокрема транспорт, торгівлю, промисловість, фінанси, оподаткування тощо. Головною метою РФ було формування єдиних та стандартизованих підходів до функціонування транспортної, банківської, податкової та інших сфер, зокрема, і через створення інтегрованих систем управління інформацією.

У січні 2024 року сторони оголосили про виконання всіх 28 програм інтеграції, що закріпив Декрет №1. Того ж місяця Вища державна рада Союзної Держави затвердила Декрет №2, яким передбачено план реалізації Договору про створення Союзної Держави на 2024-2026 роки. План інтеграції на даний період стосується таких напрямків як створення спільного фінансового ринку, узгодження податкової політики та співпраці у митній сфері, проведення єдиної промислової політики та співпраці у сфері торгівлі, аграрної політики, функціонування об'єднаних енергетичних ринків, функціонування об’єднаної транспортної системи, спільного інформаційного простору Союзної держави, культурно-гуманітарної, науково-технічної та соціальної сфер, діяльності у сфері статистики, а також формування правового простору.

Вже у січні 2024 року Путін та Лукашенко підписали декрет, який окреслює новий трирічний план розвитку Союзної держави на 2024-2026 роки. Новий декрет надає пріоритет макроекономічній інтеграції; створенню спільного фінансового ринку шляхом уніфікації підходів Росії та Білорусі до грошово-кредитної політики та регулювання валютного ринку; уніфікації податкових політик; розвитку співпраці в галузі промислової політики; створенню спільних ринків для газу, електроенергії, нафти та нафтопродуктів; а також створенню спільного інформаційного простору.

У декреті також є згадка про три нові дорожні карти, які раніше не обговорювались публічно: дорожня карта співпраці в галузі мікроелектроніки, ймовірно, спрямована на підтримку російського імпортозаміщення для товарів подвійного призначення, що потрапили під західні санкції; дорожня карта в галузі верстатобудування, ймовірно, спрямована на підтримку імпортозаміщення для прецизійних верстатів; та дорожня карта щодо створення спільного товарного ринку в Союзній державі.

Водночас характерною рисою інтеграції в рамках «Союзної держави» залишається відсутність забезпечення прозорості даного процесу. Зокрема, у відкритому доступі

відсутні звіти стосовно реалізації згаданих раніше 28 програм інтеграції. Крім того, вільному доступі також відсутня також спільна уніфікована договірна база Союзної держави, а поточний стан інтеграції за низкою напрямків можна приблизно оцінити хіба що на рівні заяв білоруських та російських чиновників.

Попри те, що сторони заявили про реалізацію згаданих раніше 28 дорожніх карт інтеграції, фактичний стан їхньої імплементації у кожній сфері може бути неповним, адже більшість з впроваджених дорожніх карт все ще потребують подолання значих бюрократичних перешкод на наступних етапах інтеграції. До прикладу, білоруські посадовці визнають, що бажана інтеграція в макроекономічній та монетарній політиці буде досягнута не раніше 2030 року, незважаючи на реалізацію дорожніх карт №1 та №2 у плані інтеграції на 2021-2023 роки. Офіційні документи уряду РФ також вказують, що 14 дорожніх карт з плану інтеграції на 2021-2023 роки все ще проходили додаткові опрацювання станом на січень 2024 року, незважаючи на заяви про те, що всі вони були реалізовані.

Тому, ймовірно, Росія та Білорусь досягають певного прогресу в імплементації тих програм інтеграції, які несуть вигоду для обох сторін, а також сприяють подальшому масштабуванню співпраці військово-промислових комплексів обох країн. Цілком ймовірно, що процес зближення у більш проблемних передусім для РФ напрямках є доволі млявим, адже як показали останні роки інтеграція з Білоруссю несе не лише геополітичні бонуси, але й створює загрози та проблеми для російських виробників, у той час як білоруські виробники стикаються зі збільшенням конкуренції та проблемами з експансією на російських ринках.

3.2. Практичні негативні наслідки

Зближення Білорусі та Росії в економічній сфері становить очевидні проблеми для Білорусі у вигляді зниження технологічного та інноваційного потенціалу, критичного зростання залежності від Кремля, а також значних обмежень в контексті здійснення експорту. Проте є також інші аспекти, які протягом наступних місяців змушуватимуть білоруське керівництво шукати нові способи вирішення своїх проблем. Найбільш серйозними із них є проблеми з подальшою експансією на російські ринки, що зумовлено конкуренцією з боку інших гравців, таких як Туреччина, Індія або Китай, а також неготовністю Москви жертувати підтримкою деяких секторів білоруської економіки ціною власних виробників. Друга проблема - це загострення економічних проблем в самій Росії, що неминуче матиме вплив і на білоруську економіку.

Зростання конкуренції з боку білоруських виробників. Як вже було згадано раніше, новий пакет "союзних" програм передбачає створення об'єднаних енергетичних ринків, однак у даному контексті виникають проблеми. До прикладу, про створення спільного ринку нафти та нафтопродуктів горять давно, однак дане рішення постійно відкладають - цього разу до 2027 року (попередні дедлайни були назначені на 1 січня 2025 року, а потім - 1 січня 2026 року). Мінськ покладає великі надії на формування спільного ринку, адже білоруська нафтопереробна галузь зможе отримати

прямий доступ до російської дешевої нафти та ринків збуту нафтопродуктів. Не дивно, що за таких умов Москва всіляко гальмує даний процес, адже російські НПЗ стикнуться з додатковою конкуренцією з боку білоруських виробників.

Проте нафтопереробна сфера - не єдиний приклад, де російські виробники стикаються зі все більшою конкуренцією з боку білоруських підприємств. Проблеми виникають і в галузі російського машинобудування. До прикладу, виробництво сільгосптехніки на російському "Ростсільмаші" за перших 2 місяці 2025 року впало на 30% у порівнянні з початком 2024 року. Російська сторона звинуватила у проблемах зростання частки білоруської продукції на російському ринку до 40% та пільгове кредитування білоруських виробників, що створює значні проблеми для місцевих підприємств.

Нещодавно схожі проблеми виникли і у виробників цементу. Через надмірний наплив білоруської продукції російські підприємств змушені зменшувати виробництво і переходити на 4-денний робочий день, а найбільший виробник цементу в РФ "Цемрос" пропонує обмежити імпорт білоруської продукції. Не кращою є ситуація в харчовій промисловості, де білоруські виробники молочних і м'ясних продуктів все більше витісняють місцеві підприємства.

Уповільнення темпів зростання російської економіки. Сьогодні ринкова економіка Росії уникає дефіциту товарів радянських часів, коли попит перевищував пропозицію. Проте вона стикається зі своїм ринковим двійником - внутрішньою інфляцією. Стійка інфляція в Росії з початку повномасштабного вторгнення в Україну зумовлена кількома структурними особливостями російської воєнної економіки: роботою на воєнні потреби, хронічним дефіцитом робочої сили, а також постійним тиском на рубль.

Рис. 10. Зміна показників річної інфляції в Росії та Білорусі.

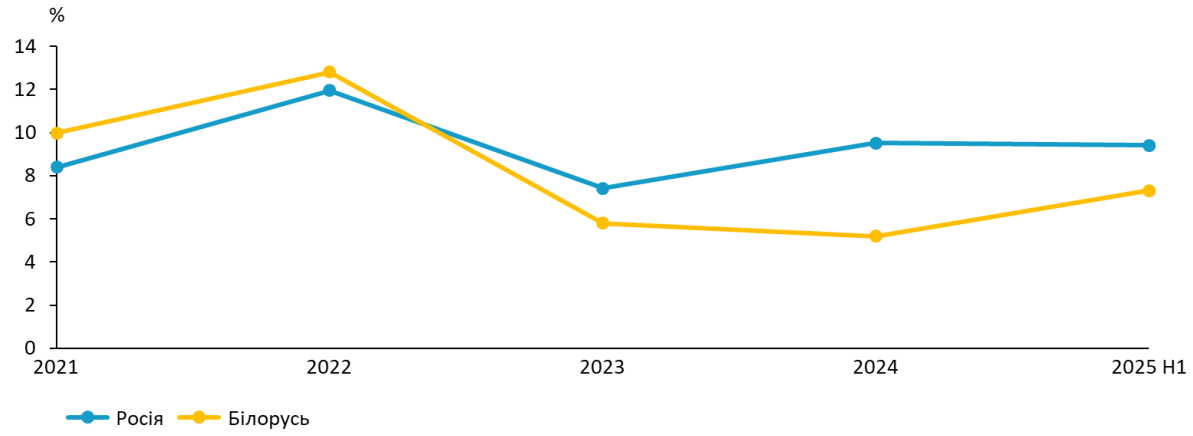

Важливим чинником тиску на рубль і, відповідно, інфляції в Росії є підвищена вартість ключових імпортних товарів, що виникла внаслідок фінансових санкцій та експортного контролю, запроваджених проти Росії. Темпи щорічної інфляції в Білорусі загалом відповідають тенденціям (хоча в 2024 році інфляційне навантаження в Білорусі було

відчутно меншим), які є в російській економіці, що зумовлено серйозною залежністю, а також значними економічними обмеженнями, накладеними західними країнами.

З початку 2025 року в обох країнах зберігається високе інфляційне навантаження, але траєкторії розходяться. У Росії після піку в березні (10,34 %) починається уповільнення - до 9,41 % у червні. Водночас у Білорусі, навпаки, зростання цін триває: з 5,2 % у січні до 7,3 % у червні - це максимальне значення за весь спостережуваний період. Таким чином, ми спостерігаємо початок процесу інфляційного зближення, за якого Білорусь наздоганяє Росію за темпами зростання цін.

Економічне зростання Росії за останні три роки переважно забезпечувалося державними інвестиціями. Однак ця ситуація, схоже, починає змінюватися. Нещодавні дані свідчать, що невійськове промислове виробництво застопорилося з середини 2023 року. Тим часом виробничий сектор Росії, до якого входять і оборонні підприємства, що виконують державні контракти, також сповільнюється.

Хоча у 2024 році цей сектор зріс на 8,6%, у березні 2025 року він зазнав найрізкішого спаду майже за три роки: індекс ділової активності в обробній промисловості впав до 48,2 у березні, знизившись із 50,2 у лютому. У лютому 2025 року річне зростання промислового виробництва Росії також досягло найнижчого рівня за два роки - лише 0,2%, що є різким падінням у порівнянні з 2,2% місяцем раніше.

Усі ці ознаки вказують на стиснення російської економічної бази, особливо поза сектором ВПК. На цьому тлі навіть помірне зростання в Білорусі виглядає як інерція, яка може незабаром вичерпатися. Зв'язок Білорусі з Росією означає, що будь-яке уповільнення в Москві відобразиться на Мінську, хоч і з невеликим запізненням.

Обмеження спроможностей російської транспортної інфраструктури. У даному дослідженні вже було згадано про те, що відкриття російських ринків для білоруської продукції, а також збільшення транзиту білоруських товарів дозволило Мінську втримати свою економіку від більш стрімкого падіння та відносно швидко переорієнтуватися на інші експорті ринки.

Однак пропускна здатність російської залізниці є обмеженою, що створює перешкоди для нарощування транспортування білоруських вантажів як до російських портів, так і для транзиту у треті країни. Білоруська сторона вже зверталася до російських колег стосовно необхідності відновлення так званих роз'їзних станцій, що дозволило б покращити ситуацію, однак такі оновлення потребують значних фінансових вливань - близько $1,67 млрд. Основна перешкода не стільки в тому, де взяти такі кошти, а в тому, що такі значні фінансові вливання Москви без довгострокових зобов'язань Білорусі використовувати російську залізничну і портову інфраструктуру було би авантюрою, адже у випадку зняття західних санкцій існує велика ймовірність, що Мінськ одразу ж переключиться на більш зручні та дешеві порти у країнах Балтії.

Рис. 11. Динаміка транзитних перевезень білоруських товарів залізничною інфраструктурою РФ.

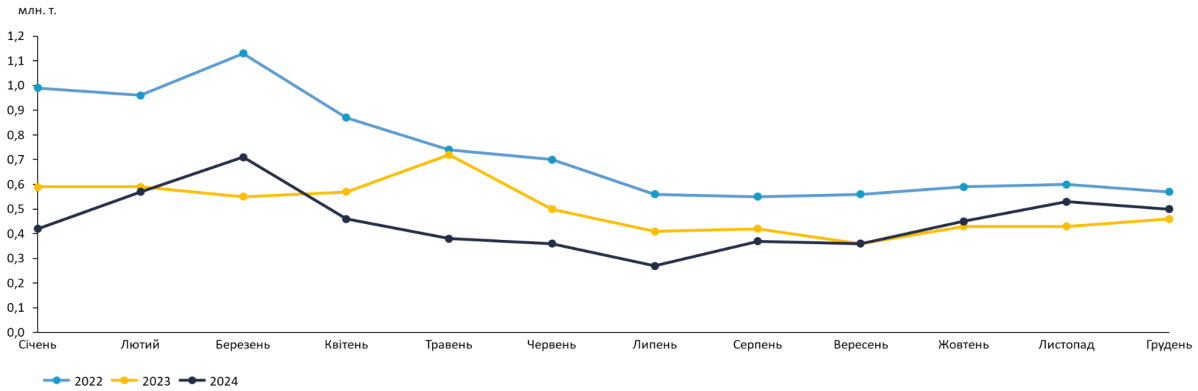

Відповідні тенденції підтверджують і дані Білоруської спільноти залізничників. Хоча представлені цифри можуть відрізнятися від заяв російських або білоруських службовців, з 2022 року обсяг транзитних перевезень білоруських вантажів територією РФ не зростає, а навіть дещо падає.

Іншою проблемою є те, що російські порти на Балтійському морі є менш зручними, ніж порти в Литві чи Польщі. Так, порт "Бронка" - єдиний у Санкт-Петербурзі глибоководний порт, здатний приймати судна довжиною до 347 м і з осадкою до 13 м. Це означає, що можливості для використання великих суден є обмеженими, внаслідок чого вартість транспортування є вищою, а її ефективність - меншою. Альтернатив балтійським портам поки не багато, адже будь-які інші логістичні маршрути передбачають необхідність транспортування вантажів залізницею до більш віддалених регіонів РФ.

Хоча офіційний Мінськ протягом довгого часу виношує ідею будівництва своїх портів на території РФ, що мало би створити додаткові логістичні потужності, можливість її реалізації викликає певні сумніви. Першою ідеєю було будівництво додаткової інфраструктури в порту "Бронка", що неподалік Санкт-Петербурга, однак після років заяв та обговорень ніякого прогресу не відбулося. На стадії попередньої підготовки проєкту перебуває ідея будівництва порта в Мурманській області. Завершення будівництва нібито заплановано на кінець 2028 року, однак зважаючи на відсутність довіри між російською та білоруськими сторонами, а також традиційні затримки у виконанні будівельних робіт, роботи на об'єкті можуть бути завершені значно пізніше.

4. ГЕОЕКОНОМІЧНИЙ ВПЛИВ НА УКРАЇНУ

4.1 Торговельні ризики для України

Для України подальша економічна інтеграція Росії та Білорусі створює цілий ряд ризиків, які кардинальним чином впливають на її політико-економічне становище, як у короткостроковій, так й довгостроковій перспективах. В ході аналізу політичної інтеграції цих країн в рамках Союзної держави було наведено цілий ряд факторів, які описують небезпеку, яку становить цей процес. Мова йде у першу чергу про використання все більш широкого кола можливостей для Москви впливати на політику Мінська, а також їх використання для потенційного поширення кола політичної дестабілізації як на українсько-білоруському кордоні, так й східному фланзі НАТО. У цьому контексті подальша економічна інтеграція РФ та Білорусі привносить аналогічні та створює чи не набагато більш ефективні спроможності для Москви у разі потреби змушувати Мінськ приймати потрібні Кремлю політичні рішення. Серед них – потенційне довгострокового розміщення значної кількості ЗС РФ на території Білорусі в рамках так званого Регіонального угруповання військ Союзної держави, використання білоруської території для систематичних ядерних погроз (завдяки заявам про розміщення російської ядерної зброї, а також планів розміщення комплексів "Орєшнік" на території Білорусі), а також цілого ряду можливостей для проведення гібридних операцій. Дані аспекти особливо важливі при розгляді довгострокової перспективи, особливо з урахуванням того фактору, що економічна залежність Мінську від РФ буде лише збільшуватися.

Разом із цим для України зазначена економічна інтеграція між цими країнами носить й ряд потенційних економічних загроз. Мова йде про фактичне формування Росією та Білоруссю єдиного економічного блоку який на ряді світових ринків виступає скоординовано або сукупно домінує в деяких галузях.

Фактор транзиту. Після початку повномасштабного вторгнення Україна припинила використання території Білорусі в якості транзитної зони для доступу до країн Балтії та Скандинавії. В результаті українським експортерам та імпортерам довелося перебудовувати логістику в обхід. Так, вантажі до країн Балтії і Скандинавії йдуть маршрутом через Польщу, що збільшило час і витрати на доставку. У довгостроковій перспективі, після завершення війни, Україна може повернутися до використання білоруської території в якості транзитної зони задля доступу до цих країн. У разі ж посиленої інтеграції Білорусі з РФ Москва може потенційно отримати контроль за прийняттям рішення про доступ України до білоруської території в якості транзитної. У свою чергу це позбавить Київ вигідного довгострокового сухопутного маршруту до країн Балтії, на додачу до політичних проблем, які можуть надходити з Білорусі при такій перспективі. Таким чином у стратегічних інтересах України є проведення довгострокової політики, спрямованої на зниження саме економічного впливу Росії на Білорусь. Це особливо важливо в контексті того, що навіть у разі, якщо Україна відновить транзит через Білорусь, допоки Москва має значний фінансовий вплив на

Мінськ, залишатиметься й загроза блокування транзиту українських товарів під вигаданими приводами, як це вже відбувалося у 2021 році.

Ринок добрив. Як вже зазначалося, Росія і Білорусь є великими постачальниками мінеральних добрив (калійних, азотних, фосфорних) на світовий ринок. До початку російського вторгнення Україна аналогічним чином займала значну позицію на даному ринку, але після 2022 року виробництво аміаку та добрив в Україні різко скоротилося. На сьогоднішній день проти білоруських та російських калійних добрив запроваджені значні санкції. Але разом із цим події останніх місяців продемонстрували можливість, при якій США можуть зняти обмеження проти. Для українських виробників це означатиме жорстку конкуренцію на тих ринках, куди вони потенційно могли б вийти або повернутися вже після закінчення війни і зняття різних внутрішніх обмежень.

Необхідно розуміти, що інтеграція Росії та Білорусі в поточному форматі веде до формування єдиного економічного простору, суто ворожого до України. Таким чином перед Києвом стоїть парадоксальне завдання – одночасно сприяти розвитку незалежної від Москви білоруської економіки, яка б при цьому не створювала економічної конкуренції й для самої України. Для цього найбільш реалістичним буде просування сценарію, при якому одразу після завершення війни/бойових дій українська влада розпочне максимально швидке формування для себе тих ринків збуту, де можлива значна конкуренція з Білоруссю у довгостроковій перспективі. При цьому в інтересах України буде збереження проти Мінська тих санкцій, які йтимуть у розріз з формуванням ринків збуту для українських експортерів саме на ключових ринках (сфера добрив). І лише після завершення цього процесу Україні слід підтримувати зняття відповідних санкцій проти Білорусі.

ПОДАЛЬШІ ПЕРСПЕКТИВИ

Оцінюючи подальші перспективи економічної інтеграції Росії та Білорусі варто виходити з того, що рівень даної інтеграції вже перейшов межу суто економічної площини та перебуває безпосередньо у вигляді прямого та значного політичного впливу Москви у відношенні Мінську. Те саме стосується й залежності білоруської економіки від російської. А тому розгляд подальших сценаріїв розвитку подій виходять саме з цим двох ключових факторів.

Москва та Мінськ продовжуватимуть процес економічного зближення. Для огляду довгострокових перспектив розвитку політико-економічної інтеграції Росії та Білорусі необхідно розуміти, що для Москви списання значних обсягів боргів є стабільним явищем. Наприклад, під час міжнародної парламентської конференції "Росія - Африка в багатополярному світі" Путін публічно підтвердив, що за останні десятиліття Росія списала цілому ряду країн Африки до $20 млрд. Це означає, що для російської економіки білоруський борг у розмірі $8 млрд, виплати за яким стабільно відтерміновуються на десятиліття вперед, не є чимось значним.

Якщо розглядати це питання через призму «союзницьких» двосторонніх відносин, повне або часткове списання даного боргу було би у довгострокових інтересах Росії, адже даний крок дійсно закріпив би позитивне відношення Мінську до Москви, як це відбувається у випадку цілого ряду російських країн-партнерів. Але цього не відбувається, що у свою чергу можна розглядати саме як елемент політичного тиску зі сторони Кремля на режим Лукашенка, який використовується заради продовження інтеграції в рамках "Союзної держави".

Таким чином Росія залишає за собою можливість за потреби припинити відтермінування виплат як за боргами від себе як країна, так і в рамках боргів від підконтрольних Москві регіональних структур (Євразійський фонд стабілізації та розвитку). До того ж Кремль має й цілий ряд інших факторів потенційного тиску, поміж білоруського держборгу. Мова йде про значну економічну орієнтацію Білорусі на російський ринок та можливість закривати до нього доступ для білоруських товарів, що вже неодноразово відбувалося.

Наступним значним елементом впливу на режим Лукашенка є ціни преференційні ціни на російські енергоносії, зняття яких поставить економіку Білорусі у скрутне становище. Ця ситуація ставить Мінськ у становище, при якому з часом йому ставатиме все важче погоджуватися виключно на формальні інтеграційні процеси, не говорячи вже про кроки у напрямку розвитку потенційних відносин з країнами Заходу. Те саме стосується й фактору Китаю, з яким у режима Лукашенка побудовані якісні політико-економічні відносини, адже у випадку активного дрейфу Білорусі у даному напрямку Москва аналогічно може почати просування теми багатомільярдного боргу.

Російські проблеми з бюджетом неминуче впливатимуть на білоруську економіку. Поточний рік почав демонструвати цілий ряд реальних ознак наявності

кардинальних проблем в російській економіці. Так, згідно з останнім звітом Міністерства фінансів РФ стосовно оцінки виконання поточного російського бюджету в період з січня по липень 2025 року. З нього випливає, що за результатами перших семи місяців дефіцит бюджету склав 5 трильйонів рублів ($61–62 млрд). Лише за один липень дефіцит збільшився одразу на 1,2 трильйона рублів. Початково російський уряд закладав бюджет з урахуванням дефіциту на рівні 1-1,2 трильйона рублів ($12 млрд) на весь 2025 рік. Раніше цього року Москва вже переглядала свій бюджет у сторону збільшення очікуваного дефіциту бюджету на рівні 3,8 трильйона рублів ($47,5 млрд), теж на весь поточний рік.

Таким чином, навіть з урахуванням переглянутого бюджету, запланований дефіцит лише за 7 місяців перевищив закладені річні показники на 25-30%. Але найбільш важливим аспектом є те, що у Москви вже не буде достатньої кількості грошей для покриття цього дефіциту лише коштом власних резервів, Фонду національного добробуту (ФНБ). Їх ліквідна частина на момент серпня 2025 року становить 3,95 трильйона рублів ($49 – 49,4 млрд). Це означає, що даної суми не вистачить для покриття річного дефіциту, а тому російському уряду доведеться вдаватися до більших внутрішніх позик. Таким чином вже у 2026 році ми потенційно спостерігатимемо реальні наслідки значних проблем для російської економіки.

А так як описані у даному документі приклади значної економічної залежності Білорусі від Росії демонструють, що будь-які зміни або фінансові проблеми в російській економіці автоматично позначаються й на білоруській економіці, перспектива бюджетної кризи вже наступного року майже з точністю позначиться й на Мінську. Особливо це стосується сценарію продовження активної війни, що змусить російський уряд кардинальну зменшувати фактично усі "невійськові" витрати. Це може потенційно стосуватися й прямих дотацій для режиму Лукашенка, які останні три роки стабільно становлять ~10% від усіх надходжень до білоруського бюджету.

ВИСНОВКИ

Економічна інтеграція Росії та Білорусі на нинішньому етапі свідчить, що даний процес відбувається не стільки через прагнення розвивати власні економіки завдяки співпраці, скільки через прагнення Москви отримати механізм примусової залежності Мінська. Росія посилює цей контроль через енергетичні субсидії, фінансові вливання, логістичні "вентилі" та поглиблення присутності свого капіталу в ключових секторах білоруської економіки. Як результат, ми спостерігаємо за формуванням де-факто спільного економічного простору, в якому Москва отримує вирішальний контроль. Подібний конструкт носить значну загрозу для економіки Білорусь, адже будь-який "зовнішній шок", наприклад значна фінансово-політична криза в Росії, автоматично призведе до фінансових проблем для Мінську. Це звужує простір для самостійної економічної політики Білорусі. Попри це, актуальна геополітична ситуація в регіоні свідчить, що варто очікувати подальшого поглиблення залежності Білорусі від Росії з періодичними «ревізіями» умов на користь РФ у процесі подальшої «інтеграції». Для цього Кремль буде використовувати фактор «Союзної держави».

Висока ймовірність, що режим Лукашенка або й будь-яка майбутня влада в Білорусі перебуватиме в ситуації, коли вже наявні елементи фінансової залежності від Росії не дозволятимуть країні вийти з-під впливу Москви. Свою роль відіграватимуть і інституційна інерція, і прив'язка ринків. Відповідно, для реального відходу від Росії Мінську знадобляться не лише політична воля, а й значні зовнішні ресурси, передусім фінансові.

Для України така конфігурація означає довгострокову та багатовимірну загрозу. Якщо Росія й надалі буде нарощувати свій фінансовий вплив на Білорусь, Київ в післявоєнний період з високою ймовірністю зіткнеться зі зростанням військово-політичного тиску на північних кордонах. Оптимістичне вікно можливостей для України можливі лише за умови політичної готовності Білорусі бути готовим дистанціюватися від Москви, що є малоймовірним у найближчий період. Винятком може стати лише сценарій глибокої економічної кризи в Росії, ознаки якої окреслилися у 2025 році, що не дозволить Кремлю й надалі фінансувати підтримку білоруського бюджету. У такому разі відкрилося б вікно можливостей для «перехоплення» Мінська та поступової переорієнтації політичного курсу Білорусі на прозахідний.

МІЖНАРОДНИЙ ФОНД ВІДРОДЖЕННЯ

UKRAINIAN PRISM: TEN YEARS OF EXPERTISE

СОЮЗ ПІД ТИСКОМ: ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ РФ І БІЛОРУСІ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Нинішня хвиля російсько-білоруської економічної інтеграції передбачає процес поступової втрати Мінськом залишків свого суверенітету. Так, протягом останніх кількох років Росія значно інтенсифікувала спроби зробити усі основні частини білоруської економіки тотально залежними від себе. І хоча для самого режиму Лукашенка подібна “інтеграція”, при якій росіяни збільшують контроль над економікою країни, й виглядала як єдиний раціональний крок для запобігання різкому загостренню економічних проблем, насправді Москва таким чином планомірно отримує можливість використовувати фактор економіки для необхідного Кремлю політичного впливу на Мінськ.

Даний аналітичний документ просуває позицію, згідно з якою інтеграція між цими країнами вже перетнула межу звичайної кооперації і стала важелем прямого та довгострокового політичного впливу Росії та Білорусь, із прямими наслідками для безпеки України.

info@prismua.org

https://prismua.org/

/PrismUA